

ТАҚРИЗИ

роҳбари илмӣ ба кори диссертатсионии Саидова Малика Абдурасуловна дар мавзуи «Бисёрҳизбӣ ҳамчун омили муҳими рушди равандҳои демократӣ дар Тоҷикистони муосир», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва теҳнологияҳои сиёсӣ пешниҳод гардидааст.

Дар шароити имрӯза таҳкими демократия яке аз масъалаҳои асосии аксари кишварҳо, ки дар роҳи бунёди низоми демократӣ қарор доранд ва ё худ демократикунониҳо ҳамчун ҳадафи муҳими давлатдорӣ ҳеш эълон намудаанд, ба ҳисоб меравад. Бисёрҳизбӣ шаҳодати муҳими мустаҳкамгардии асосҳои демократии давлат, таъмини ҳуқуқ ва озодиҳои сиёсии шаҳрвандон ба ҳисоб меравад. Бо иштироки ҳизбҳои сиёсӣ мақомоти намояндагӣ ва қонунгузори ҳокимияти давлатӣ – парламент ташаккул меёбад. Рушди бисёрҳизбӣ ба ифода намудани манфиатҳо ва иродаи сиёсии интихобкунандагон ва шаклгирии сиёсии ҷаҳорҷубаи интихоботӣ мусоидат менамояд. Ҳизбҳо қисми муҳими низоми алоқаҳои ҷавобӣ байни мақомоти номояндагии ҳокимият ва аҳолии кишвар ба ҳисоб мераванд. Дар сохторҳои давлатӣ-сиёсӣ ҳизбҳои сиёсӣ ва ҳаракатҳои ҷамъиятӣ нақши муҳим мебозанд. Маҳз аз ҷаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ амалномаи муътадили давлат ва рушди равандҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ вобаста мебошанд. Системаҳои ҳизбӣ яке аз сохторҳои муҳими ҳаёти сиёсии ҷомеаро ташкил дода, ифодаи мафҳуми онҳо низ дар дарки масъалаҳои системаи сиёсии ҷомеа ва раванди идораи қорҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ кӯмак менамояд. Системаҳои бисёрҳизбӣ дар ҷомеа мавҷудияти як қатор ҳизбҳои сиёсиро таъмин намуда, ба онҳо имкон медиҳад, ки барои ба даст овардани ҳокимият мубориза баранд. Системаи бисёрҳизбӣ имкон медиҳад, ки гурӯҳҳои мухталифи иҷтимоӣ манфиатҳои худро хубтару беҳтар ҳимоя намоянд. Ҳамчунин, дар шароити системаи бисёрҳизбӣ рақобатпазирӣ ва

оммавияти равандҳои сиёсӣ таъмин гардида, марҳила ба марҳила элитаи сиёсии ҷомеа таҷдиди назар мегардад.

Дар замони соҳибистиклолӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи бисёрҳизбӣ ва нақши он дар рушди равандҳои демократисозӣ ба яке аз мавзӯи муҳимми илмҳои иҷтимоӣ, хусусан илми сиёсӣ табдил ёфтааст. Бо оғози сиёсати бозсозӣ тағйирпазирии низоми сиёсӣ ва унсурҳои асосии он оғоз гардида, гузариш аз низоми якҳизбӣ ба низоми бисёрҳизбӣ ба амал омадааст. Ба роҳ мондани бисёрҳизбӣ дар кишвар бо равандҳои бозсозӣ, бо таъсиси иттиҳодияҳо ва клубҳои сиёсии ғайрирасмӣ, ҳаракатҳои алтернативӣ ва фронтҳои халқӣ дар дастгирии бозсозӣ, ошкорбаёнӣ, пешбурди ислоҳоти демократӣ алоқаманд аст. Дар доираи ин созмонҳо баҳсу мунозираҳои сиёсӣ амалӣ гардида, платформаҳои идеологӣ ташаккул ёфтанд. Дигаргуниҳои сиёсӣ дар ҷомеа баъд аз пошхурии Иттифоқи Шӯравӣ ба таври мухталиф баҳогузори карда мешаванд. Проблемаҳои иҷтимоӣ шиддатнок гардида, характери мочарогароиро касб намуданд. Дар ҳаёти сиёсии ҷомеа тағйиротҳои мухталиф, ба монанди бисёрҳизбӣ, плюрализми афкор, муносибатҳо ва баҳогузориҳои нави раванду ҳодисаҳо ба миён омаданд. Аз ин хотир, омӯзиш ва таҳлили самтгириҳои асосии инкишофи ҳизбҳо ва созмону ҳаракатҳои сиёсӣ, мавқеи онҳо дар ҳалли масъалаҳои мухталиф, мутобиқати онҳо ба самтгириҳои объективи демократикунони ҳаёти ҷомеа муҳим ва зарурӣ мегардад. Дарки паҳлӯҳои мухталифи бисёрҳизбӣ ҳамчун субъекти муҳимми ҳаёти ҷамъиятӣ дар низомҳои демократӣ ба масъалаи муҳимми омӯзиши илмҳои иҷтимоӣ мубаддал гардидааст. Тадричан мавзӯи омӯзиш васеъ ва фарогир гардид ва муҳаққиқон ба таҳқиқи паҳлӯҳои мухталифи масъала рӯ оварданд. Аммо низоми бисёрҳизбӣ масъалаҳои зиёду гуногуне дорад, ки заҳмати зиёди муҳаққиқонро талаб дорад.

Аслан низоми демократиро бидуни фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ ва таъсиргузориҳои онҳо дар шаклгирии сиёсии ҷомеа тасаввур намудан

ғайриимкон аст. Дар шароити имрӯза, дар Тоҷикистон низоми бисёрхизбӣ дар раванди ташаккулёбӣ ва ё дар ҳолати гузариш қарор дорад. Бинобар ин, дар шароити муосири рушди сиёсии кишвар ва ҳалли масъалаҳои мухталифи иҷтимоию сиёсӣ аз мо омӯзиши ҳамачонибаи мавзуи бисёрхизбиро тақозо менамоянд. Танҳо бо омӯзиши ҳамачонибаи масъалаҳои бисёрхизбӣ низоми демократӣ дар Тоҷикистон роҳҳои таҳкиро пайдо менамояд. Аз ин рӯ, дар шароити имрӯза омӯзишу таҳқиқи ҳамачонибаи масъалаҳои алоқаманд ба бисёрхизбӣ ҳамчун омилҳои муҳими рушди равандҳои демократӣ дар Тоҷикистон аҳамияти илмиву амалиро доро мебошад. Аз ин ҷост, ки унвонҷӯ Саидова М.А. мавзуи мазкурро ба сифати кори диссертатсионӣ интихоб намудааст.

Саидова М.А. дар рафти таҳқиқи паҳлӯҳои назариявӣ ва амалии мавзуи диссертатсионӣ аз адабиёти зиёди илмию таҳқиқотӣ ва расмию омӯриш истифода намуда, кӯшидааст, ки онҳоро ба сифати манбаъ ва барои тақвияти андешаҳо ва мавқеъгирии хеш истифода барад. Аз ҷониби унвонҷӯ маводи зиёди ватаниву хориҷӣ мавриди истифода қарор гирифтааст. Дар шароити имрӯза дар Тоҷикистон дар мавриди паҳлӯҳои мухталифи масъалаи бисёрхизбӣ ба таври пурра ва фарогир мавриди омӯзиш қарор нагирифтааст. Аз ин рӯ, рисолаи диссертатсионии Саидова М.А. дорои арзиши муҳими илмӣ буда, барои дарки паҳлӯҳои назариявӣ методологӣ ва амалии бисёрхизбӣ ҳамчун омилҳои муҳими рушди равандҳои демократӣ хизмат менамояд. Рисолаи диссертатсионии Саидова М.А. фарогири навгонҳои назарраси илмӣ аст, ки аз арзиши баланди таҳқиқотӣ дарак медиҳад.

Дар рисолаи диссертатсионии хеш Саидова М.А. кӯшидааст, ки паҳлӯҳои мухталифи масъалаи бисёрхизбӣ ҳамчун омилҳои муҳими рушди равандҳои демократӣ дар Тоҷикистон мавриди баррасӣ қарор дода бошад. Тавачҷуҳи махсус ба масъалаҳои фаъолияти бисёрхизбӣ, хусусиятҳои асосии он ва таҳкими раванди демократӣ, бисёрхизбӣ ҳамчун ниҳоди бунёдии рушди сиёсӣ, нақши он дар ҳаёти сиёсии ҷомеаи

муосир, бисёрҳизбӣ ва тартиби ҷойгиршавии нерухҳои ҳизбию сиёсӣ, ҳизбҳо ҳамчун миёнарав байни ҷомеа ва давлат дар шароити Тоҷикистон дода мешаванд. Инчунин масъалаҳо ва дурнамои рушди низоми бисёрҳизбӣ дар шароити инкишофи мутаносиби демократии Тоҷикистон мавриди омӯзиш ва натиҷагирӣ қарор гирифтаанд. Саидова М.А. тавонистааст, ки масъалаҳои инкишофи бисёрҳизбиро ҳамчун омилҳои муҳими рушди ҷомеаи муосир ва воситаи тавоноии трансформатсияи муносибатҳои ҷамъиятӣ таҳлил намуда, хулоса ва тавсияҳои назаррас ва ҷолибе баён намояд.

Муаллиф тавонистааст, ки масъалаҳо ва вазифҳои асосии таҳқиқотро ба таври басанда ва зарурӣ дар сарсухани рисола асоснок намояд. Ӯ асосҳои методологӣ, навгониҳо ва нуқтаҳои асосии ба дифоъ пешниҳодшавандаро ба таври зарурӣ тавсиф намудааст. Мазмуни кори диссертатсионӣ аз истифодаи бамаврид ва дурусти онҳо дарак медиҳад. Дар ҳар ду боби рисола саҳеҳии истифодаи ҷиҳатҳои зикршуда ва хулосабарориҳои дурусту мантиқӣ ба назар мерасанд. Дар хулосаи рисола масъалаҳои матраҳшуда натиҷагирӣ ёфтаанд, ки аҳамияти муҳимми назариявӣ методологӣ ва амалиро қасб менамоянд.

Боби аввали рисола – *“Бисёрҳизбӣ ва раванди демократӣ: масъалаҳои ҳамкорӣ ва хусусиятҳои зуҳури он”* аз се зербоб таркиб ёфта, бештар масъалаҳои назариявӣ методологиро фаро гирифтааст.

Дар рисола, пеш аз ҳама, ба масъалаи бисёрҳизбӣ ҳамчун омилҳои таҳким ва такмили идоракунии демократӣ диққати асосӣ дода шудааст. Муаллиф таълимоти мухталифи сиёсиро дар мавриди ҳизби сиёсӣ, бисёрҳизбӣ ба риштаи таҳлил кашидааст. Ӯ тавонистааст, ки мақом ва нақши системаи бисёрҳизбиро дар ҳаёти сиёсии ҷомеа муайян ва муқаррар гардонад. Бисёрҳизбиро унсурҳои муҳими системаи сиёсӣ шуморида, нақши онро дар шароити демократия таҳқиқ намудааст. Хусусан, низоми бисёрҳизбӣ дар шароити имрӯза яке аз унсурҳои асосии давлати демократӣ ба ҳисоб меравад. Муаллиф бисёрҳизбиро падидаи

муҳимми демократисозӣ хонда, дар инкишофи он таъсири омилҳои мухталифро зикр намудааст.

Дар боби дуюми рисола – *“Системаи бисёрҳизбӣ ва рушди равандҳои демократӣ: вичагии амалигарди он дар шароити Тоҷикистон”*, ки аз се зербоб таркиб ёфтааст масъалаҳои ташаккул ва инкишофи бисёрҳизбӣ дар Тоҷикистон, нақши миёнаравии ҳизбҳои сиёсӣ, вазъият ва дурнамои низоми бисёрҳизбӣ дар равандҳои сиёсии Тоҷикистон мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд.

Дар ин қисмати рисола Саидова М.А. аввалан, ташаккули бисёрҳизбӣ дар Тоҷикистон ва тартиби ҷойгиршавии нерӯҳои ҳизбӣ – сиёсиро дар кишвар мавриди таҳлил қарор додааст. Зикр карда шудааст, ки оғози ташаккули бисёрҳизбӣ дар Тоҷикистон ба давраи бозсозӣ алоқаи бевосита дошта, ҳамчун натиҷаҳои демократикунони ҷомеа тавсиф мегардад. Оғози ташаккули бисёрҳизбӣ бо таъсиси созмонҳои мухталифи ғайрирасмӣ, ки асосан муҳолифи сохторҳои расмӣ ҳокимияти сиёсӣ буданд пайваст аст. Плюрализми сиёсӣ асос ва заминаи воқеии ташаккул ва инкишофи он мансуб мегардад. .

Муаллиф дар асоси таҷрибаи Тоҷикистон миёнаравии ҳизбҳои сиёсӣ байни ҷомеа ва давлатро баррасӣ намудааст. Зикр шудааст, ки бо гузариш ба сохтори демократӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври назаррас тағири системаи сиёсӣ амалӣ гардид, ки дар он нақш ва мавқеи ҳизбҳои сиёсӣ бузург аст. Махсусан, дар шароити демократии инкишоф муносибатҳои байни ҳизбҳо ва давлат, ҳизбҳо ва аҳолии кишвар, интихобкунандагон масъалаи муҳим арзёбӣ мешавад. Муаллиф ҳизбҳои сиёсиро унсури асосии системаи сиёсӣ ва қисми ҷудонопазири муносибатҳои сиёсӣ ҳисобида, асосҳои меъёриву ҳуқуқи фаъолияти онро дар Тоҷикистон таҳқиқ намудааст.

Саидова М.А. дар ин қисмати рисола ҳамчунин ба масъалаҳо ва дурнамои рушди низоми бисёрҳизбӣ дар раванди демократии Тоҷикистони муосир тавачҷуҳ намудааст. Ба андешаи ӯ раванди

ташаккули низоми демократии бисёрҳизбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон идома дорад ва марҳилаи мураккабро паси сар менамояд. Мавқеи ҳизбҳои сиёсӣ ва дигар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар ҳаёти ҷамъиятӣ ва сиёсӣ тадриҷан мустаҳкам мегардад.

Муаллифи рисола аҳамияти сиёсӣ илмӣ мавзӯи интиҳобшуда, зарурати аз ҷиҳати назариявӣ методологӣ ва сиёсӣ амалӣ таҳқиқ намудани онро нишон додааст. Махсусан, истифодаи натиҷаҳои таҳқиқот дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳамияти барҷаста пайдо менамояд.

Муаллифи рисола хулосаҳои худро мурағбат сохта, пешниҳодоти амалӣ ва пешбиниҳои илмӣ дар мавриди масъалаҳои таҳқиқшаванда ба таври мушаххас иброз намудааст. Ин гуфтаҳо шаҳодати он аст, ки Саидова М.А. сатҳи касбияти заруриро пайдо намудааст ва қобилият ба таҳқиқоти илмӣ соҳиб гаштааст.

Рисола ба таври мантиқӣ баён гардида, маводҳои таҳқиқоти илмӣ ба таври амиқ таҳлил шудаанд. Ҳамаи натиҷаҳо хулосагирӣ шуда, дар заминаи онҳо хулосаҳои асосӣ муҳим пешниҳод гардидаанд, ки дорои аҳамияти илмӣ амалӣ мебошанд.

Автореферат ва қорҳои илмӣ, ки дар мавзӯи таҳқиқотӣ ба нашр расидаанд мазмуни асосӣ рисолаи диссертатсиониро инъикос менамоянд.

Саидова М.А. аз худ дониши амиқ ва маҳорати истифодаи методҳои муосири таҳлилро нишон дода, қобилияти ҳосае барои гузаронидани таҳқиқоти мустақилонаи илмӣ зоҳир намудааст. Рисолаи диссертатсионӣ қори илмӣ таҳқиқотӣ буда, дар он дар асоси таҳқиқоти муаллиф ҳолатҳои назариявӣ таҳия гардидаанд. Навъи ҳоси ҳалли илмӣ масъалаҳо пешниҳод мегардад, ки онҳоро метавон ба сифати муваффақияти илмӣ, ки аҳамияти муҳимми сиёсӣ ва иҷтимоӣ доранд, баҳогузорӣ намуд.

Рисолаи диссертатсионӣ бо рӯзмаррагӣ ва навгонҳои худ аз таҳқиқотҳои дигари ҳамто фарқ намуда, ба талаботҳо оид ба қорҳои

диссертационӣ дар мавриди дарёфти дараҷаи илмии номзади илм мувофиқ буда, муаллифи он сазовори шарафёр гаштан ба дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандро ва технологияҳои сиёсӣ мебошад.

Роҳбари илмӣ, доктори илмҳои сиёсӣ,
профессори кафедраи сиёсатшиносии
Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ,
бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

Акмалова М.А.

ш. Хучанд, микроноҳияи 17, бинои 1.
akmalovam@mail.ru тел: 92 777 99 90

Имзои М.А. Акмаловаро тасдиқ менамоям
Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси
Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ,
бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

Мирпоччоев И.Ҳ.